

**Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб (жінок),
які проживають в межах Новоград-Волинського району
Житомирської області**

проведене

БФ «Нехай твоє серце б'ється» спільно з Новоград-Волинською районною депутатською групою з гендерних питань «Рівні можливості» за підтримки Українського жіночого фонду

(жовтень-листопад 2022 року)

Опис ситуації

Російсько-українська війна змусила багатьох людей вимушено покинути свої домівки, щоб врятувати життя, та переїхати в межах країни чи виїхати за кордон. Для внутрішньо переміщених осіб із зони активних бойових дій та тимчасово окупованих територій України прихистком став і Новоград-Волинський район Житомирської області.

Станом на 05 жовтня 2022 року як внутрішньо переміщені особи (ВПО) у територіальних громадах району офіційно зареєструвалося 4061 жінка-переселенка.

На даному етапі важливим видається дослідження потреб внутрішньо переміщених осіб (жінок), а також послуг які їм надаються, рівня задоволеності цими послугами, визначення кредиту довіри до державних установ та їх ефективності у наданні послуг.

Окрім цього, варто приділити увагу працевлаштуванню та вирішенню житлових питань жінок ВПО, отриманню правової допомоги, психологічної підтримки, освітніх послуг, доступу до медичних товарів та послуг.

Методологія дослідження потреб внутрішньо переміщених осіб (жінок), які проживають в межах Новоград-Волинського району

Мета дослідження: визначення потреб внутрішньо переміщених осіб (жінок), які проживають в межах Новоград-Волинського району, для подальшого їх вирішення (поліпшення доступності та якості послуг) на рівні Новоград-Волинського району та сільських/селищних громад.

Завдання дослідження: провести поглиблений аналіз потреб жінок з числа ВПО в сільській місцевості. За результатами сформулювати рекомендації та пропозиції для подальшої підготовки проектів рішень та цільових програм на рівні сільських та селищних територіальних громад.

Час та місце проведення дослідження. Дослідження проводилося у жовтні-листопаді 2022 року у сільських та селищних територіальних громадах Новоград-Волинського району. Серед опитаних: переселенки з Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей та АР Крим.

Методи дослідження. Для дослідження був обраний якісний метод дослідження – фокус-групи, у поєднанні з кількісним методом збору соціологічних даних – анкетування.

Досліджувана група – жінки з числа ВПО в сільських та селищних територіальних громадах Новоград-Волинського району.

Кількість респондентів – 100.

Вікова категорія: від 16 до 76 років.

Короткі результати дослідження в цифрах

Жінки – 100%.

У віці:

- до 18 років – 1,2%,
- з 18 до 35 років – 20,7%,
- від 35 до 50 років – 41,5%,
- старше 50 років – 36,6%.

У розрізі по областях, з яких прибули жінки ВПО:

- з Донецької області – 22%,
- з Харківської області – 19,5%,
- з Луганської області – 14,6%,
- з Херсонської області – 13,4%,
- з Київської області – 12,2%,
- з Запорізької області – 4,9%,
- з Миколаївської області – 4,9%,
- з Житомирської області – 3,7%
- з АР Крим – 1,2%,
- з Сумської області – 1,2%,
- з Одеської області – 1,2%,
- з Чернігівської області – 1,2%.

Опитані жінки ВПО проживають у населених пунктах Новоград-Волинського району:

- менше місяця – 9,8%,
- 1-3 місяці – 23,2%,
- від 4 до 8 місяців – 58,5%,
- від 9 місяців до 2 років – 7,3%,
- від 2 років і більше – 1,2%.

Джерела інформації жінок ВПО щодо можливостей для переселенців:

- Родичі, друзі, сусіди – 20,9%,
- Соціальні мережі (фейсбук, інстаграм тощо) – 18%,
- Месенджери (вайбер, телеграм, вотсап) – 15,5%,
- При особистій зустрічі або по телефону із співробітниками державних органів, органів місцевого самоврядування – 13%,
- Телебачення – 9,6%,
- Офіційні веб-сайти органів державної влади – 7,1%,
- Мобільні додатки – 5%,
- Преса (газети) – 4,2%,
- Стенди, інформаційні матеріали в соціальних службах, державних органах – 3,7%,
- Соціальна реклама – 1,7%,
- Радіо – 1,3%.

Рівень довіри до місцевих органів влади:

- повністю довіряють – 48,8%,
- скоріше довіряють – 36,6%,
- скоріше не довіряють – 0%,
- повністю не довіряють – 1,2%,
- важко відповісти – 13,4%.

Чи стикались жінки ВПО з упередженим ставленням через статус переселенки:

- так – 17,9%,
- ні – 67,8%,
- важко відповісти – 14,3%.

Сфери відносин, в яких проявлялося упереджене ставлення через статус переселенки:

- Працевлаштування – 22,3%,
- Оренда / купівля житла – 19,4%,
- Побутові відносини з родичами, сусідами тощо – 19,4%,
- Соціальний захист – 13,8%,

- Правова допомога – 11,1%,
- Медичне обслуговування – 5,5%,
- Отримання освіти – 5,5%,
- Мовний бар’єр – 2,8%.

Наразі жінки ВПО проживають:

- у родичів, друзів – 58,6%,
- орендованій квартирі /будинку /кімнаті – 25,6%,
- у будинку наданому громадою, гуртожитку, хостелі – 8,5%,
- у власній квартирі /будинку /кімнаті – 7,3%.

Жінки ВПО зацікавлені у наступних видах допомоги щодо вирішення житлового питання:

- грошова допомога /компенсація на купівлю житла – 47,8%,
- субсидоване придбання у власність (частину платите Ви, частину — держава) – 20,9%,
- надання соціального житла на певний період часу – 17,9%,
- кредит з низькою відсотковою ставкою – 8,9%,
- надання землі під забудівлю – 4,5%.

Чи було власне житло жінок ВПО пошкоджено/зруйновано внаслідок війни:

- так, і є відповідні документи (довідка, акт обстеження), що житло не може використовуватися як житлове – 6,3%,
- так, але це ніде не зафіксовано – 19%,
- ні – 43%,
- немає інформації про житло – 31,7%

Як довго жінки ВПО планують проживати у теперішньому житлі:

- мають термінову потребу у переселенні – 7,3%,
- до півроку – 4,9%,
- до 1 року – 8,5%,
- від 1 до 3 років – 9,8%,
- більше 3 років – 0%,
- важко відповісти – 69,5%.

Категорії населення, до яких себе віднесли жінки ВПО:

- пенсіонерка – 31,6%,
- студентка – 3,8%,
- особа з інвалідністю – 7,6%,
- особа, що має хронічні захворювання – 13,9%,
- одинока мати – 12,7%,
- вагітна – 1,3%,

- особа з малозабезпеченої сім'ї – 10,1%,
- особа з багатодітної сім'ї – 11,4%,
- інший статус, що дає право на пільги (УБД, ветеран праці, дитина війни, ветеран війни, постраждалий від ЧАЕС) – 7,6%.

Основні джерела засобів існування жінок ВПО:

- адресна грошова допомога переселенцям – 32%,
- державні соціальні виплати (систематичні), окрім адресної допомоги переселенцям – 16,3%,
- пенсія – 16,3%,
- допомога від близьких – 13,6%,
- благодійна та недержавна допомога – 10,9%,
- попередні збереження, відсотки від вкладів – 5,5%,
- заробітна плата – 5,4%.

Чи втратили жінки ВПО у зв'язку із переміщенням важливе для себе джерело доходів /засобів існування:

- так, роботу – 40,4%,
- так, прибуток від здачі в оренду / продажу власності (землі, нерухомості, автомобіля, обладнання) – 4,5%,
- так, землю, яка використовувалася для городництва – 23,6%,
- так, виробництво / бізнес – 3,4%,
- так, готівкові гроші / депозит – 1,1%,
- ні – 27%.

Освіта жінок ВПО:

- не мають освіти, начальна (до 9 кл.) – 6,1%,
- базова загальна середня – 12,2%,
- повна загальна середня – 18,3%,
- професійно-технічна – 28,1%,
- неповна вища – 8,5%,
- базова вища – 2,4%,
- повна вища – 22%,
- науковий ступінь – 2,4%.

Чи мають жінки ВПО потребу в отриманні освітніх послуг:

- ні – 75,3%,
- курси з отримання додаткових знань та навичок (володіння комп'ютером, графічний дизайн тощо) – 13,9%,
- курси з підвищення кваліфікації – 6,2%,
- курси з основ підприємництва – 4,6%.

Основне заняття жінок ВПО на сьогодні:

- керівник, заст. керівника підприємства, установи, організації – 1,1%,
- спеціаліст, службовець з вищою освітою – 5,6%,
- спеціаліст, службовець з професійно-технічною, середньою освітою (касир, машиніст, лаборант, секретар тощо) – 2,2%,
- кваліфікований робітник – 5,6%,
- приватний підприємець – 1,1%,
- ведуть домашнє господарство – 32,2%,
- безробітні, шукаю роботу – 15,6%,
- знаходяться на пенсії і не працюють – 15,6%,
- знаходяться у декретній відпустці – 4,4%,
- на їх утриманні перебуває/ють інші члени родини – 6,6%,
- знаходяться у вимушеній неоплачуваній відпустці – 5,6%,
- працюють дистанційно там, де працювали до початку повномасштабної війни – 4,4%.

Потреба жінок ВПО у отриманні психологічної допомоги:

- потребують і отримують її – 2,8%,
- потребують, але не отримують її – 11,3%,
- не потребують – 85,9%.

Потреба неповнолітньої дитини/дітей жінок ВПО у психологічному обстеженні/допомозі у зв'язку з переміщенням:

- так – 19,1%
- ні – 80,9%.

Потреба жінок ВПО у отриманні медичної допомоги:

- первинній (консультація лікаря, проста діагностика, рекомендації з профілактики) – 25,8%,
- вторинній (потребує спеціалізованого лікування та діагностики) третинної (потребує високоспеціалізованого лікування у разі складних захворювань, часто у стаціонарі) – 14%,
- третинній (потребує високоспеціалізованого лікування у разі складних захворювань, часто у стаціонарі) – 3,2%,
- паліативній (допомога невиліковно хворому) – 1,1%,
- немає потреби – 55,9%.

Чи є серед близьких, з ким проживають жінки ВПО люди, які потребують стороннього догляду (людина з інвалідністю, тяжко хвора тощо):

- так – 19,7%
- ні – 80,3%.

Потреба жінок ВПО в отриманні правової допомоги:

- є потреба – 28,3%,
- немає потреби – 71,7%.

Найбільш необхідні потреби жінок ВПО за пріоритетністю:

- продукти харчування – 26,9%,
- побутові прилади та речі – 16,2%,
- ліки та медична допомога – 14,8%,
- одяг та взуття – 14,8%,
- засоби гігієни – 13%,
- житло – 5%,
- працевлаштування – 4,2%,
- правова допомога – 1,7%,
- психологічна підтримка – 1,3%,
- соціальні послуги – 1,1%,
- освітні послуги – 1%.

Чи планують жінки ВПО переїжджати куди-небудь протягом найближчих 6 місяців:

- ні – 78,5%,
- так, туди, звідки прийшлося переїхати як переселенці – 13,9%,
- так, в інший населений пункт області – 2,5%,
- так, в інший населений пункт інших областей в Україні – 2,5%,
- так, в іншу країну 1,3%,
- важко відповісти – 1,3%.

Оцінка жінками ВПО матеріального становища своєї родини:

- ледь зводять кінці з кінцями, ледь вистачає на їжу – 17,7%,
- вистачає на харчування, але купувати одяг та взуття вже складно – 56,9%,
- вистачає грошей на їжу, одяг, та можуть щось відкласти, але цього недостатньо для покупки таких речей, як, наприклад, холодильник чи телевізор – 11,4%,
- можуть купувати деякі дорогі речі (як, наприклад, телевізор чи холодильник), але не можуть дозволити собі все, чого бажають, на квартиру, машину треба відкласти 1,3%,
- не вистачає грошей на ліки – 1,3%.
- можуть дозволити собі все, чого бажають – 0%,
- важко відповісти – 11,4%.

ВИСНОВКИ

Змінюючи своє місце проживання внутрішньо переміщені особи потрапляють в інші умови життя. Зокрема, при цьому змінюється їх

соціальний статус, становище у суспільстві, здебільшого різко знижується рівень життя.

Переважає більшість опитаних жінок ВПО проживають в громадах Новоград-Волинського району від 4 до 8 місяців, що складає 58,5%. Решта респондентів: від 1 до 3 місяців – 23,2%, менше місяця – 9,8%, від 9 місяців до 2 років – 7,3%, більше 2 років – 1,2%.

У більшості опитаних (78,5%) немає планів переїзду куди-небудь протягом найближчих 6 місяців, 13,9% – хочуть повернутися туди, звідки прийшлося переїхати як ВПО. Серед основних причин, чому переселенки хочуть переїхати в інший населений пункт області (2,5%), в інший населений пункт інших областей України (2,5%) та в іншу країну (1,3%) – потреба у житлі та бажання знайти достойний заробіток.

Головними джерелами інформації про допомогу для жінок ВПО є родичі, друзі, сусіди – 20,9%, соціальні мережі (фейсбук, інстаграм тощо) – 18%, месенджери (вайбер, телеграм, ватсап) – 15,5%, особисті зустрічі або розмови по телефону з працівниками органів місцевого самоврядування – 13%, телебачення – 9,6%.

85,4% опитаних в тій чи іншій мірі довіряють місцевій владі, при чому 48,8% – довіряють повністю.

З випадками упередженого ставлення через статус ВПО стикалися 17,9% переселенок. Здебільшого це відбувалося під час працевлаштування, оренди/купівлі житла, побутових відносин з родичами, сусідами тощо.

Житлове питання

Тільки 7,3% жінок ВПО проживають у власному помешканні (квартирі, будинку, кімнаті). Всі інші не змогли поки що отримати чи купити своє житло та вимушені жити у родичів, друзів (58,6%), орендувати житло (25,6%) або проживати у житлі наданому громадою, гуртожитку, хостелі – 8,5%.

У переважній більшості переселенки мають доступ до всіх видів комунальних послуг, які надаються в громаді. Серед проблемних питань, слід відзначити відсутній або обмежений доступ до централізованого опалення та газопостачання. У більшості опитаних пічне опалення, що потребує наявності твердого палива (дров), а також є потреба у скрапленому газі в балонах.

Термінове переселення в інше помешкання потребують 7,3% опитаних. Основні причини – немає доступу/дуже обмежений доступ до медичних, соціальних послуг, які необхідні; закінчення договору оренди житла/проживання у соціальному житлі без подовження.

Серед потенційно цікавих варіантів для вирішення житлових проблем жінки ВПО вказують грошову допомогу або компенсацію на купівлю житла (47,8%), субсидоване придбання у власність (20,9%) та надання соціального житла на певний період часу (17,9%).

Щодо власного житла ВПО, яке довелося покинути внаслідок війни, то: 31,7% – не мають інформації про стан житла; 43% – володіють інформацією, що їхнє власне житло вціліло; у 6,3% опитаних житло пошкоджено/зруйновано та є відповідні документи (довідка, акт обстеження), що житло не може використовуватися як житлове; у 19% – житло пошкоджено/зруйновано, але це ніде не зафіксовано.

Отож, важливо збільшити зусилля, направлені на задоволення потреб переселенок у житлі. При цьому слід враховувати, що пріоритетною допомогою для жінок ВПО є матеріальна для придбання житла у власність. Відтак, варто звернути увагу на розробку концепції доступного житла, сприяння його будівництву/облаштуванню.

Фінансове забезпечення. Матеріальне становище

Після переміщення 27% опитаних не втратили ніяких важливих джерел доходів. 40,4% респонденток втратила роботу, і лише 3,4% – виробництво/бізнес. 4,5% опитаних лишилися прибутку від здачі в оренду/продажу власності та 23,6% переселенок опинилися без землі, яку використовували для городництва. Ще 1,1% жінок ВПО втратили готівкові гроші/депозит.

Для більшості переселенок основними джерелами засобів існування є: адресна грошова допомога переселенцям (32%); державні соціальні виплати (систематичні), окрім адресної допомоги переселенцям (16,3%); пенсія (16,3%); допомога від близьких (13,6%); благодійна та недержавна допомога (10,9%). Разом з тим, заробітну плату як основне джерело засобів існування, вказали лише 5,4% опитаних.

Щодо матеріального становища більшості опитаних: 17,7% – ледь зводять кінці з кінцями, грошей вистачає лише на їжу; 56,9% — мають гроші на харчування, але їм вже складно купувати одяг та взуття; 11,4% – вистачає грошей на їжу, одяг, та можуть щось відкласти, але цього недостатньо для покупки таких речей, як, наприклад, холодильник чи телевізор.

Результати дослідження показали, що першочерговими потребами внутрішньо переміщених осіб (жінок), які проживають в межах Новоград-Волинського району, за пріоритетністю, є:

1. продукти харчування (26,9%);
2. побутові прилади та речі (16,2%), в т.ч. дрова та балонний газ;
3. ліки, медична допомога (14,8%) та одяг та взуття (14,8%);
4. засоби гігієни (13%).

Відтак, значну увагу варто приділити забезпеченню жінок ВПО продовольчими наборами довготривалого використання, побутовими

приладами та речами. Окремо слід звернути увагу на можливість забезпечити ВПО твердим паливом (дровами) та скрапленим газом в балонах, що особливо актуально у осінньо-зимовий період. Також варто більш системно організувати персональну допомогу медикаментозними та побутово-хімічними наборами, сезонними речами (одяг, взуття).

Освітні послуги

За результатами дослідження, лише повну загальну середню освіту мають 18,3% опитаних, професійно-технічну – 23%, повну вищу – 22%, у 2,4% є науковий ступінь.

Через те, що значна кількість жінок ВПО є пенсіонерками, 75,3% опитаних не мають ніякої потреби в додатковому навчанні або проходженні курсів. 13,9% хотіли би пройти курси з отримання додаткових знань та навичок (володіння комп’ютером, графічний дизайн тощо). 6,2% жінок ВПО потребують підвищення кваліфікації. 4,6% переселенок зазначили, що мають бажання пройти курси з основ підприємництва.

Працевлаштування

Працевлаштування – один із головних чинників, який дозволить жінкам ВПО адаптуватися до життя у нових умовах, забезпечувати власні потреби та своїх родин, а також створювати додану вартість для розвитку економіки держави в цілому, що є ключовим для стійкості України в умовах війни.

Загалом працюють 20% опитаних переселенок (на підприємствах, установах, організаціях, а також дистанційно там, де працювали до початку повномасштабної війни). 32,2% опитаних ведуть домашнє господарство. 15,6% опитаних вказали, що вони є безробітними та шукають роботу. Стільки ж, 15,6% – знаходяться на пенсії і не працюють.

При пошуку роботи виникають проблеми пов’язані з тим, що їм пропонують дуже низьку оплату праці (9,4%), не можуть знайти вакансії за своєю спеціальністю (20,7%), пропонують тільки некваліфіковану роботу (5,7%), не працевлаштовують через вік (13,2%).

Однією з проблем, із якою стикаються переселенці під час пошуку роботи за тимчасовим місцем проживання, є відмова працедавців залучати ВПО, оскільки розглядають їх як нестабільних працівників, які в короткостроковій перспективі можуть припинити роботу.

Отже, важливо передбачити дієві заходи з подолання безробіття та мотивації до праці жінок ВПО незалежно від віку. Важливе активне залучення жінок ВПО до проходження курсів з отримання додаткових навичок та вмій, організації підприємницької діяльності тощо. Корисним був би портал пошуку роботи для ВПО або взаємодія з існуючими порталами пошуку роботи, які би створили розділи з вакансіями саме для ВПО.

Психологічна допомога

Масового запиту на психолога наразі немає. Найчастіший образ психолога – людина, яка готова вислухати і порадити. Тож респондент не розуміє, навіщо йому ходити до психологів, якщо його може вислухати друг/сусід, який ще і надасть поради.

За результатами дослідження 85,9% опитаних не потребують психологічної допомоги, 14,1% — потребують порад психолога, проте отримує їх тільки 2,8% жінок ВПО. Інші 11,3% — не отримують такої допомоги.

Також 19,1% жінок ВПО зазначили, що психологічного обстеження/допомоги у зв’язку з переміщенням, потребують їх неповнолітня дитина/діти. У 80,9% опитаних – такої потреби немає.

Для того, щоб людина змогла самостійно оцінити, чи потрібен їй психолог, необхідно донести до широкого загалу пояснення, що саме робить психолог.

Жінки найбільш гостро та болісно реагують на психологічні проблеми, з якими зіштовхуються члени родин ВПО: емоційні зриви та стреси після пережитих травмуючих подій, комплекс жертви, емоційна нестабільність, агресія, неконтрольований страх. Все це призводить до того, що дезорієнтована жінка не може вирішувати нагальні життєві питання та планувати подальше життя (своє, дітей тощо).

Відтак, розгортання системи психологічної допомоги є вкрай важливим в умовах, коли значна частина населення мала стресовий досвід бойових дій у їх населених пунктах. Тому необхідний проактивний характер таких заходів, який може включати впровадження проєктів з організації вчасної інформаційно-консультативної та психологічної допомоги жінкам ВПО, а також залучення міжнародної допомоги для фінансування профільних проєктів громадських організацій та приватних ініціатив.

Варто надавати професійну допомогу використовуючи психологічні методики (наприклад «зелена кімната») для підтримки жінок ВПО, які потерпіли від злочинних посягань або стали свідками злочину; проводити дружні зустрічі-«чаювання» за участю жінок ВПО для знайомства, пошуку друзів та обміну досвідом/історіями успіху у вирішенні різних питань.

Важливо, щоб жінки мали змогу брати участь у проєктних заходах разом із дітьми, оскільки під час проведення заходів діти зможуть бути поряд у спеціально облаштованій кімнаті з вихователями-волонтерами, які будуть проводити різні заходи для малечі.

Очевидно, що варто організувати комплексну та оперативну допомогу потребуючим жінкам ВПО засобами арт-терапії, формуванням груп самопомоги для їх згуртування, тощо.

Медична допомога

Більшість переселенок, які мешкають в громадах району, відноситься до вразливих категорій населення: 31,6% є пенсіонерками, 7,6% мають інвалідність, 13,9% опитаних вказали, що мають хронічні захворювання.

Дослідження показало, що 55,9% опитаних наразі не потребують медичної допомоги. Разом з тим, у 25,8% жінок ВПО є потреба у первинній медичній допомозі, у 14% у вторинній та 3,2% у третинній медичній допомозі, 1,1% – потребує паліативної допомоги.

Крім того, 19,7% жінок ВПО проживають з близькими, які потребують стороннього догляду (людина з інвалідністю, тяжко хвора тощо).

Це певним чином визначає потреби ВПО, а також можливості адаптації, і має враховуватися при плануванні програм для внутрішньо переміщених осіб та розвитку медичної сфери в громадах в цілому.

Правова допомога

Дослідження виявило, що 28,3% жінок ВПО потребують отримання правової допомоги. Серед потреб найбільше були зазначені: отримання/поновлення прав на соціальні виплати, пільги, компенсації, участь у програмах, обумовлених статусом ВПО; припинення трудових відносин з роботодавцем на тимчасово окупованій території; підтвердження інших юридичних фактів.

Отож, актуальною є організація ефективного перенаправлення жінок ВПО, які потребують правової допомоги, до центрів безоплатної правової допомоги.

Загалом, задля отримання актуальної інформації та розуміння масштабу та характеру потреб ВПО необхідне проведення регулярного вивчення цих потреб, проводячи масові опитування та інтерв’ювання.

Важливо долучати ВПО до обговорень аналізу ситуації, враховувати виявлені потреби в розробці планів підтримки ВПО та місцевих програм розвитку громад.

Результати даного дослідження можуть бути використані державними та недержавними організаціями, благодійними фондами та волонтерськими об’єднаннями у наукових та практичних цілях: для покращення рівня доступу до послуг, або підвищення рівня самих послуг для жінок ВПО в Україні.

Результати дослідження можуть також бути використані в аналітиці з обов’язковим відповідним посиланням на цей матеріал.